

Logoterapija i vjera u učenju Viktora E. Frankla

Mijo Nikić

e-mail: mnikic@ffdi.hr

UDK: 159.019.3-4

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 18. studenoga 2003.

Prihvaćeno: 1. prosinca 2003.

Na početku je izložena razlika između psihoterapije i religije. Autor objašnjava da je primarni cilj psihoterapije liječenje čovjekove psihe, a sekundarni učinak je poboljšanje njegove vjere, a time i spasenja. Primarni cilj religije je spasenje duše, a sekundarni učinak je poboljšanje njegova duševnog zdravlja. Čovjek koji je u miru s Bogom, osjećat će u svojoj duši veliki mir. Vjera je psihoterapijski djelotvorna jer pruža čovjeku nutarnju sigurnost i usidrenost na razini transcendentnog i apsolutnog. Autor nadalje tumači Franklovu misao kako čovjekova egzistencija uvijek nadmašuje samu sebe i uvijek upućuje na neki smisao koji je kao zid iza kojeg se ne možemo dalje povući, nego se čovjek na nj mora osloniti. Čovjek to i čini i on uvijek vjeruje u neki smisao. Čovjek može otkriti smisao jer je razumno, slobodno i odgovorno biće. On je doduše djelomice uvjetovano, ali ne i determinirano biće i njime ne upravlja isključivo instinkt za užitkom, kako je mislio Freud, niti volja za moći, kako je naučavao Adler, nego čovjeka pokreće volja za smislom, uvjeren je Frankl. Autor nadalje analizira pojam podsvjesne religioznosti, koja je, prema Franklu, čovjeku imanentna iako često ostaje latentna. Frankl smatra da duhovno podsvjesno nije dio instinktivne stvarnosti.

Upravo jer je duhovno biće, čovjek ima savjest čija je zadaća otkriti čovjeku ono »jedino potrebno«. Savjest je glas transcencije, a to u konačnici znači, kaže Frankl, da je to glas Božji. Autor završava svoj članak uspoređujući Franklov i Freudov pojam savjesti. Dok je Freud sa svojom psihoanalizom pokušao protumačiti savjest na temelju instinkta i reducirati je na nagon, Frankl je uvjeren da se čovjekova odgovornost ne može reducirati na njegovu instinktivnost, i da se ego ne može izvesti iz instinktivnosti. Instinkti nikad i nikako ne mogu sami sebe potiskivati, cenzurirati ili sublimirati. Analogno tome, Frankl zaključuje da isto tako ne može Ja biti pred samim sobom odgovorno. Ono je odgovorno pred Apsolutnim, transcendentnim, pred Bogom.

Ključne riječi: logoterapija, smisao, religija, svijest, podsvijest, savjest.

Uvod

Viktor E. Frankl (1905-1997) bio je po svojoj edukaciji psiholog, psihijatar i filozof. Osnivač je logoterapije – modernog pravca u psihologiji i psihoterapiji. Sam Frankl prošao je strahote fašističkih koncentracijskih logora, ali je sve to preživio zahvaljujući jakoj vjeri da će preživjeti i

svojoj sposobnosti da osmisli »besmisleni« logoraški život. Zaključio je da te strahote nisu preživjeli oni koji su bili fizički najjači, nego oni koji su bili jaki duhom, koji su znali osmisliti svoju patnju, svoj jadni život.

Frankl je u svoju teoriju uključio sve ono dobro što je Freud otkrio i svojim fi-

lozofsko-teološkim idejama proširio horizonte psihologije i psihoterapije. Mnogo je godina bio liječnik-neurolog, a onda je dospio u nacistički logor u Auschwitz i Dachau, i nakon iskustva u tim logorima postao je kritičniji prema psihoanalizi. U 44-oj godini završio je studij filozofije. U njegovoj teoriji prisutan je interdisciplinarni pristup zahvaljujući njegovoj integralnoj naobrazbi.

Logoterapija i religija

Ako se religija prije svega brine za spasenje duše, cilj psihoterapije je liječenje psihe, duševno liječenje. To znači da se radi o različitim perspektivama i ciljevima. Prema Franklu, religiozni čovjek se uvodi u jednu višu, sveobuhvatniju i širu dimenziju od one koja je vlastita psihoterapiji. To se ne događa znanjem, spoznajom, nego vjerom.

To ne sprječava, štoviše to jamči da se psihoterapija može i treba kretati unutar vjere, u objavi. Religija pruža čovjeku nutarnju sigurnost i usidrenost na razini transcendentnog i apsolutnog i zato je psihoterapijski djelotvorna. Iz toga slijedi da psihoterapija treba moći odgovoriti na »pitanje o smislu«, ograđujući se od teističke ili ateističke vizije čovjeka i svijeta. Ako ona (psihoterapija) shvaća fenomen vjerovanja ne kao vjeru u Boga, nego kao vjeru u širem smislu te riječi, kao vjeru u smisao, onda je posve legitimno da se psihoterapija bavi vjerom. Već je Albert Einstein ustvrdio kako nalaženje odgovora na pitanje o smislu života znači biti religiozan. Sv. Ivan na početku svoga Evanđelja kaže: »U početku bijaše *Logos* (Riječ)«. Prema tome, sve što postoji mora imati neki smisao koji čovjek može i treba otkriti.

Oslanjajući se na takvo radikalno pitanje o smislu, logoterapija uzima k srcu religioznu problematiku. Naime, riječ *lo-*

gos ne znači samo »značenje«, nego također i duh, smisao. Čovjekova egzistencija uvijek nadmašuje samu sebe, uvijek upućuje na neki smisao. Čovjeku je važno ispunjenje smisla. Smisao je zid iza kojeg se ne možemo dalje povući, nego se na nj moramo osloniti. Dokle god diše, čovjek vjeruje u neki smisao. Ljudska egzistencija sa svojim transcendentnim karakterom uvijek se projicira prema značenju koje je izvan nje same. I budući da je »biti čovjek« Frankl definirao kao »biti odgovoran«, središnja točka refleksije premješta se na odgovornost čovjeka da otkrije i ostvari značenje vlastite egzistencije.

Normalno je da se i u psihoterapiji postavi pitanje: pred čime je čovjek odgovoran? Frankl kaže da se svaki pojedinac treba truditi da pronađe pravi odgovor postavljajući se pred društvo, pred čovječanstvo, savjest ili pred božanstvo.

Ljudi se različito ponašaju pred pitanjem: »Zašto smo odgovorni?« Ovdje velika pomoć dolazi od psihoterapije, posebno od logoterapije. Ne toliko da sudi o smislu ili besmislu, vrijednosti ili nevrijednosti neke odluke, koliko da bude pomoć u pronalaženju puta koji treba prijeći u potrazi za smislom.

Što život još očekuje od mene?

Franklova temeljna misao proizašla je iz ideje da se ljudski stavovi koji su najviše protivni životu – oni koji se mogu susresti kod pesimista i samoubojica, kao i kod mnogih koji su proživjeli strahotu nacističkih logora, hrane opsesivnim pitanjem (koje se nužno, samo od sebe nameće): »Što još ja trebam očekivati od života?« Ova bi se rečenica, prema Franklu, trebala preformulirati tako da glasi: »Što život još očekuje od mene?«

Stvarno je čovjek onaj koji je svaki dan i svaki sat ispitivan, a odgovornost je

konkretna, osobna, ovdje i sada, za svaku situaciju; svatko mora dati svoj osobni odgovor. Biti odgovoran za svoj život znači u svakom času znati pravi odgovor. Život je jedan zadatak koji treba s odgovornošću prihvatiti, to je bitni znak ljudske egzistencije.

Čovjek je po svojoj naravi jedinstven i neponovljiv. Jedinstvenost, tj. osobna forma duhovnog života jest vlastiti način čovjekova života. Neponovljivost ili nezamjenjivost svake osobe, vrijednost vlastitih djela, patnji, žrtava i smrti trebaju pomoći svakom čovjeku da nosi svoj križ. Od života shvaćenog kao zadatka, Frankl je stigao do Boga. Od čovjeka shvaćenog kao duhovne osobe, on je došao do Boga (Überperson). Od čovjeka patnika on je zaključio da samo patnja shvaćena kao žrtva postiže smisao. Ipak, samo patnja zamišljena i prihvaćena kao »volja Božja« postiže puninu smisla.

Slika čovjeka koju Frankl tako dobiva izgleda ovako: čovjek je slobodno, odgovorno, uvjetovano, ali ne i determinirano biće. Čovjek je biće kojim ne upravlja instinkt za užitkom (Freudov Lustprinzip), niti njime upravlja volja za moći (Adlerov Geltungstreben), nego čovjeka pokreće volja za smislom (Wille zum Sinn), tj. potreba da nađe smisao svome životu. Zahvaljujući Franklu, psihologiju dubina (Freudovu dubinsku psihologiju) zamijenila je psihologija visina (logoterapija). Prema Franklu nije dovoljna samo duhovna dimenzija, nego treba uvesti u igru i nadljudsku dimenziju, bez koje se čovjek ne može definirati niti razvijati. Prava znanost o čovjeku mora imati otvorena vrata za transcendenciju.

Neuroza je prema Franklu, bolest duše, i neurotik je onaj koji trpi od manjka jasnog cilja i smisla života jer nije našao egzistencijalnu potporu u smislu (značenju) i finalnosti, tj. konačnom cilju. Svojoj duhovnoj potrebi čovjek uzalud traži zadovoljenje, ne zna kako će svojoj egzistenciji dati smisao jer je zapriječeno sjedinjenje s transcendentnim, čežnja za božanskim je potisnuta. Ako je za Freuda religija bila javna prisilna neuroza¹, za Frankla vrijedi obratno: prisilna neuroza je bolesna »neprijateljska« religioznost.

Podsvjesna religioznost

Prema Franklu, osim nagonskog podsvjesnog (Id), u čovjeku postoji i duhovno podsvjesno (Ja koje se pripisuje Egu). U ovoj duhovnoj podsvijesti, Frankl otkriva i podsvjesnu religioznost, tj. podsvjesnu relaciju s Bogom koja je, čini se, čovjeku imanentna, premda često ostaje latentna. Nasuprot Jungu, koji je podsvjesnu religioznost smjestio u Id (podsvjesno nagonsko), Frankl je naglašavao da duhovno podsvjesno nije dio instinktivne stvarnosti. Prema Jungu, religioznost je vezana uz religiozne arhetipove koji se nalaze u kolektivnom podsvjesnom. Po Jungovu shvaćanju, Ego u pitanjima religioznosti u neku ruku nije kompetentno i odgovorno. Drugim riječima, moglo bi se zaključiti da, prema Jungu, religiozno uopće ne zavisi od odgovornosti i odluke osobe. Prema Jungu, Id ima u sebi religioznu dimenziju, ali zbog toga Ja još nije vjernik; ako ga Id i nagoni k Bogu, Ja se za Boga time ne odlučuje. Prema Franklu, religioznost pripada među najosobnije čovjekove odluke i zato

¹ Svoje ideje o religiji kao prisilnoj neurozi Sigmund Freud je iznio u svojoj knjizi *Budućnost jedne iluzije*, Zagreb, Naprijed, 1986.

ona ne može izvirati iz kolektivno-podsvjesnog. Religiozne odluke mogu dolaziti iz podsvijesti, ali zato ne moraju pripadati sferi instinktivnosti.

Za Junga i sljedbenike njegove škole podsvjesna religioznost je stvarnost koja je po svojoj biti instinktivna. H. Bänzinger u vezi s tim otvoreno tvrdi: »Možemo govoriti o religioznom nagonu isto kao što govorimo o seksualnom ili agresivnom nagonu«. Teško je prihvatiti takvu religioznost na koju bi čovjek bio nagnan ili prisiljen nekim instinktom. Istinska religioznost nema karakter instinkta, nego odluke; svojim karakterom odluke ona stoji – i svojim karakterom instinkta ona pada. Religioznost je, naime, ili egzistencijalna ili nikakva, kaže Frankl.

»Po našem shvaćanju, podsvjesna religioznost proizlazi iz čovjekova središta, iz same osobe – ukoliko, dakako, ne ostane latentna kao potisnuta religioznost osobe, upravo u duhovnom podsvjesnom«.²

U svom pristupu fenomenu religioznosti Frankl se bitno razlikuje i od Freuda koji je naučavao da je religija iluzija koja nema budućnosti. Nasuprot tome, Frankl govori o religiji kao o trajnosti jedne stvarnosti, koja doduše može ostati ili postati podsvjesna, a može biti i potisnuta. Upravo u takvim slučajevima zadaća je egzistencijalne (egzistencijske) analize da tu podsvjesnu duhovnu stvarnost posvijesti. Egzistencijalna analiza mora svakako do dna istražiti modus neurotične egzistencije i to do njezina posljednjeg temelja; i nerijetko će se kao najdublji uzrok neurotične egzistencije pokazati činjenica da je u neurotičara prisutan jedan nedostatak: da je, naime, pore-

mećen njegov odnos s transcendentijom. Njegova je veza s transcendentijom potisnuta. Frankl dalje naučava kako se iz skrovišta čovjekove »transcendentne podsvijesti« katkada javlja potisnuta transcendentija u obliku »nemira srca«, koji ponekad može veoma lako dovesti do očitih neurotskih simptoma koji se manifestiraju u obliku neuroze. U tom pogledu može i podsvjesna religioznost – kao i sve što je podsvjesno – biti patogena. I potisnuta religioznost može dakle biti »nesretno potisnuta«.

Prema Freudu, religija je općeljudska opsesivna neuroza. Kao i u djeteta, ona potječe od Edipova kompleksa (konfliktni odnos s ocem). Frankl misli upravo suprotno: agresivna neuroza je psihički bolesna religioznost. Zakržljala vjera poprima nakazne oblike. On se, dalje, pita: zar nismo i na kulturnom području, tj. ne samo na individualnom nego i u socijalnim razmjerima, primijetili da se vjera izrođuje u praznovjerje?³ To se događa svuda gdje se religiozni osjećaj izrodi i postane žrtvom tobože autonomnog razuma i tehničkog načina mišljenja. U tom smislu može nam u današnjem stanju kulture mnogo toga izgledati kao »općeljudska opsesija«, osim jednog: upravo osim religije, kaže Frankl.

Egzistencijska analiza savjesti

Prema Franklu temeljna uloga savjesti sastoji se u vođenju čovjeka prema ozbiljnom i odlučujućem traženju smisla. Savjest postoji kao predmoralno shvaćanje vrijednosti što prethodi svakom izričitom moralu. Ona je, prema Franklu, iracionalna zato što se nikada ne može

² Viktor E. FRANKL, *Bog podsvijesti*, Zagreb, Biblioteka oko 3 ujutro, 1980, str. 49.

³ Spomenuta Franklova tvrdnja naročito se vidi u globalnoj mreži New age pokreta u kojem prava vjera sve više ustupa pred raznim vrstama praznovjerja i oživiljavanja poganskih kultura i primitivnih religija.

potpuno racionalizirati. Dostupna je jedino naknadnoj racionalizaciji. Savjest otkriva »zahtjevni bitak« – ono što istom treba postojati. To anticipiranje onoga što tek treba biti događa se u intuiciji. Zadaća savjesti je otkriti čovjeku ono »jedino potrebno«. Život po savjesti je uvijek apsolutno osoban život u okvirima apsolutno konkretne situacije. Savjest uvijek uračunava konkretno »tu« mog osobnog bitka.

Kao kod savjesti, tako je i odluka ljubavi usmjerena na sasvim konkretnu mogućnost. »Jer kao što savjest otkriva ono 'jedino potrebno', tako i ljubav otkriva ono osobito (jedincato) što je istom moguće: osobite mogućnosti voljene osobe. Doista, ljubav i jedino ona, kadra je sagledati jedincatost neke osobe - ukoliko je ona apsolutno individualna. U tom smislu posjeduje ljubav i važnu spoznajnu funkciju.«⁴ Savjest i ljubav međusobno nalikuju po tome što su obje usmjerene na mogućnosti, a ne na zbiljnosti. Objе otkrivaju ono što je moguće i što bi trebalo biti. U ljubavi je ljudsko biće biće koje odlučuje. Izbor partnera je jedino onda pravi ili »ljubavni« izbor kad ga ne diktiraju nagonske sile.

Dokle god u ljubavnom izboru »odlučuje« nekakav podsvjesni uzorak, neka slika iz područja Id, instinktivne sfere ličnosti, dotle o ljubavi nikako ne može biti govora, kaže Frankl. Dok sklonost između Ja i Ti počiva na Idu, ne može biti govora o ljubavi. U autentičnoj ljubavi Ja ne biva primorano od Ida, nego se Ja odlučuje za Ti.⁵

Savjest je upravljena na individualno, konkretno i praktično. Uloga savjesti je u tome da primjenjuje u praksi univerzalna etička načela. Životinja se ravna po vitalnom instinktu koji spašava vrstu, ali za pojedinca vladanje po instinktu može biti kobno. Tako jedna instinktivna shema reakcije, koja većini mravi i cijeloj njihovoj mravljivoj državi održava ili spašava život, može u nekim okolnostima pojedinog mrava stajati života. To je, sa stajališta instinkta, cijena koju treba platiti: vitalni instinkt zanemaruje individualno.

»Sasvim drukčije od vitalnog instinkta, funkcioniranje 'etičkog instinkta' zagaranirano je upravo time što on ne cilja na općenito nego na individualno: smjera, kako rekosmo, na konkretno. I dok vitalni instinkt odvodi katkada životinju u zabludu, dotle se kod čovjeka može naprotiv dogoditi da ga zavede etički um, pa ga istom etički instinkt, tj. savjest, čini sposobnim da uopće vidi ono 'jedno potrebno' - što dakako nije općenito; jer jedino savjest može 'vječni' univerzalno shvaćeni 'moralni zakon' u neku ruku uskladiti sa svakom konkretnom situacijom konkretne osobe.«⁶

U intuitivnoj dubini duhovne podsvijesti postoji i estetski podsvjesno. Podsvjesno treba samo zato osvijestiti da se opet vrati u podsvijest kako bi neku podsvjesnu mogućnost prevodilo u konkretan čin s ciljem da se ostvari jedno podsvjesno stanje. Frankl razlikuje neaktivni osjećaj (puko osjećajno stanje) i intencionalni osjećaj (duhovno podsvjesne naravi). Intencionalni osjećaj »može

⁴ Viktor E. FRANKL, *Bog podsvijesti*, str. 27.

⁵ Brakovi koji su sklopljeni samo na temelju instinktivne privlačnosti u velikoj su opasnosti da se raspadnu, što pokazuju i statistička istraživanja; naime, najviše je upravo takvih brakova, mnogi su već nakon 5 godina u krizi, svaki treći se raspada.

⁶ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 26.

biti mnogo 'istančaniji' nego što razum može biti 'oštrouman'.⁷ Kada duhovno Ja uranja u podsvjesnu sferu kao svoju osnovu, može se govoriti o savjesti, ljubavi ili umjetnosti, a kad psihofizičko Id provaljuje u svijest, govorimo o neurozi i psihozi.

»Budi gospodar svoje volje i sluga svoje savjesti«

To je stanje najbolje izrazila Marie von Ebner-Eschenbach jednostavnom imperativnom rečenicom: »Budi gospodar svoje volje i sluga svoje savjesti«. Gospodar svoje volje jesam zato što sam čovjek ako, dakako, ispravno shvatim svoje čovještvo; ako ga shvaćam kao slobodu, kao odgovornost za svoju egzistenciju. Prihvaćajući i drugi dio imperativne rečenice: »budi sluga svoje savjesti«, ja svjedočim i prihvaćam da ta savjest mora biti nešto više od čovjeka koji »glas savjesti« samo čuje, ona mora biti nešto izvan čovjeka. »Drugim riječima, sluga svoje savjesti mogu jedino biti onda ako – u shvaćanju samog sebe – savjest držim fenomenom koji transcendirira moje puko ljudsko biće; to jest, ako sebe i svoju egzistenciju promatram sa stajališta transcendencije. Fenomen svoje savjesti mogao bih, dakle, tada shvatiti ne samo kao psihološku faktičnost, nego i kao bitnu transcendentnost; »sluga svoje savjesti« mogu dakle jedino biti onda... ako je dijalog s mojom savjesti doista pravi razgovor u dvoje – a ne tek monolog sa samim sobom, tj. ako je moja savjest više od mog Ja: ako je ona doglasna cijev nečega izvan mene«. ⁸ Savjest je glas transcendencije. Jedino

tom glasu čovjek postavlja pitanja, ali glas ne potječe od čovjeka. Savjest je shvatljiva jedino ako joj priznamo izvanljudski izvor, tj. ako čovjeku priznamo karakter stvorenog bića. Savjest je imanentni dio transcendentne cjeline, koja kao takva strši iznad razine psihološke imanencije i transcendirira je. Na razini čovjekove ontologije ne može se sve na njemu razumjeti (a pogotovo ne njegova savjest) ako ne računamo na njegovo transcendentno podrijetlo. Tako možemo reći: kao gospodar svoje volje – ja sam stvaralac, a kao sluga svoje savjesti – ja sam stvor. Iz svega ovoga Frankl izvodi zaključak koji glasi: »Za objašnjenje čovjekove slobode dovoljna je egzistencijalnost – ali za objašnjenje čovjekove odgovornosti moramo posegnuti za transcendentnošću savjesti«⁹. Prema Franklu, savjest kao glas transcendencije upućuje nas na izvanljudsku instanciju koja mora biti nužno osobne naravi.

Savjest kao glas transcendencije prisutna je u svakom čovjeku, što znači, htio on to ili ne, da je ima, od nje ne može nikamo i nikada pobjeći. Može je, doduše, zanijekati, zatomiti, potisnuti, iskriviti, ali prije ili kasnije to mu se gorko osveti. Ako je to tako, zašto onda nereligiozan čovjek poriče tu transcendentnost savjesti? Frankl odgovara da i takav »nereligiozan« čovjek ima savjest, osjeća odgovornost, ali on ne traži dalje, ne pita se ni »pred čim« je odgovoran, ni »odakle« mu savjest. To nas ne treba čuditi, kaže Frankl, jer običan čovjek teško prepoznaje transcendentni karakter glasa savjesti.

Nereligiozni čovjek uzima savjest samo kao psihološku datost i prerano se

⁷ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 29.

⁸ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 38.

⁹ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 39-40.

zaustavlja. Drži je posljednjom instancijom pred kojom ne treba biti odgovoran. Na takav stav Frankl se jasno izjašnjava: »No savjest nije ono posljednje 'pred čim' je čovjek odgovoran; ona nije posljednja, nego preposljednja instancija. Prerano se nereligiozan čovjek u svom traženju smisla zaustavio, kad ne ide dalje od savjesti, kada dalje ne pita. Dopro je tako reći do predzadnjeg brijega. Zašto ne ide dalje? Jer neće da napusti 'čvrsto tlo pod nogama'; jer je posljednji brijeg njegovu pogledu skriven, obaviti maglom, i u tu se maglu – u tu neizvjesnost – ne usuđuje stupiti. A na to se, naprotiv, osmjeljuje religiozan čovjek«. ¹⁰ Tome se ne treba čuditi, jer je čovjek do te mjere slobodan i od Stvoritelja tako slobodnim stvoren da ta sloboda ide do slobode nijekanja, da se stvor može odlučiti protiv svog Stvoritelja, da može Boga poreći.

»Dakako, ima ljudi koji se zadovoljavaju time da jedino poreknu Božje ime; zbog svoje oholosti govore tada jedino o 'božanskome' ili o 'božanstvu'; i rad su tom 'božanstvu' dodijeliti ime kojeg čovjeka, ili ga pod svaku cijenu zamagliti neodređenim i maglovitim izrazima panteističkog ugođaja. Jer kao što je potrebno nešto hrabrosti da se ne zataji ono što smo jednom spoznali, tako je potrebno i nešto poniznosti da to nazovemo riječju koja je već tisućljećima na ustima čovječanstva: jednostavnom riječju Bog«. ¹¹

Franklova kritika Freudovog shvaćanja savjesti

Freud je svojom psihoanalizom pokušao protumačiti savjest na temelju instinkta i reducirati je na nagon: psihoana-

liza savjest zove nad-Ja (super-ego) i to nad-Ja izvodi iz introjkcije očeva lika (Vater-imago). Frankl je uvjeren da se čovjekova odgovornost ne može reducirati na njegovu instinktivnost, i da se ego ne može izvesti iz instinktivnosti, te da je pojam »nagon za Ja« u sebi proturječan. Instinkti nikad i nikako ne mogu sami sebe potiskivati, cenzurirati ili sublimirati. Analogno tome, Frankl zaključuje da isto tako ne može Ja biti pred samim sobom odgovorno. »Nikako Ja ne može biti svoj vlastiti zakonodavac. Stoga ne može također biti nikakva autonomnog 'kategoričkog imperativa'; jer kategorički imperativ dobiva svoju legitimaciju isključivo od transcendencije – a ne od imanencije. Njegov karakter kategoričnosti potpuno zavisi o toj njegovoj transcendentnosti, i stoga se od imanentnosti ne može izvesti. Jer zato što je Ja – protivno od Ida kao instinktivnosti – po svojoj biti odgovorno biće, ne znači nipošto da je Ja odgovorno (jedino) pred samim sobom. Kao što biti slobodan znači malo ili ništa... bez slobode »za nešto«, tako i biti odgovoran ne znači nipošto sve... bez odgovornosti 'pred nečim'. Kao što se dakle volja (Ja) ne može izvesti od instinkata (od Id), tako se isto od volje ne može izvesti obveza (super-ego)«. ¹² U tom smislu je shvatljiva i Goetheova izreka: »Htijenje je istom htijenje zato što smo obvezani«. Ako sam obvezan nešto htjeti – moja obveza prethodi mojem htijenju. Kao što mojem odgovoru prethodi nečije pitanje, tako isto i mojoj odgovornosti (u savjesti) prethodi obveza, prethodi Netko tko ima pravo da me obveže. Prema tome, zaključuje Frankl, iza čovjekova super-ega ne stoji ego nekakvog nad-čovjeka, nego iza njego-

¹⁰ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 41.

¹¹ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 41.

¹² Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 42-43.

ve savjesti stoji samo Božje Ti; »jer nikad i nikako ne bi savjest mogla značiti suverenu zapovijed...u granicama imanencije... – kad ne bi bila izraz osobne zapovijedi (Du-Wort) iz transcendencije.« Neumljivost glasa savjesti ne može proizaći iz mene samoga, nego je ona izraz jedne druge transcendentne stvarnosti, a od mene je samo, kao takva, spoznata. Nasuprot Freudu koji je tvrdio da je Bog ljudsko iznašašće, da je on samo očev lik (Vater-imagó), Frankl naučava upravo suprotno: otac je slika Boga. »Otac nije za nas prauzor božanstva, nego je obratno istina: Bog je prauzor svakog očinstva. Samo je s ontogenetskog, biološkog i biografskog gledišta otac prvi – a s ontološkog gledišta Bog je prvi. Govoreći psihološki, odnos dijete-otac doduše prethodi odnosu čovjek-Bog, ali govoreći ontološki, nije taj odnos uzor nego kopija. S gledišta ontologije, moj je fizički otac koji me je tjelesno 'rodió'...u neku ruku slučajni predstavnik Onoga koji je sve stvorio; gledajući ontološki, moj je dakle naravni roditelj samo prvi simbol – i tako na neki način slika nadnaravnog Stvoritelja prirode«, zaključuje osnivač logoterapije Viktor Frankl.¹³

Zaključak

Logoterapija koju je utemeljio Viktor Frankl može se definirati kao liječenje smislom. Samo onaj koji zna i hoće svoju muku, svoje probleme i sve što ga zadesi u životu osmisliti, moći će preživjeti i sačuvati duševno zdravlje. Drugim riječima, neće morati regredirati na primitivnije stadije svoga psihičkog života, što se

često događa kad čovjek ne može ili ne zna izaći na kraj s velikim problemima koji mu se u životu pojave. Čovjek vjernik uspijeva i najtežu životnu situaciju staviti u kontekst Božje providnosti i tako sačuvati svoj mir i duševno zdravlje. U tome mu najviše pomaže autentična otvorenost prema Bogu kojeg shvaća kao Osobu, kao Onoga koji nam govori preko glasa savjesti. Savjest je, prema Franklu, glas transcendencije. Savjest je uvijek u službi samoostvarenja osobe, ali ne po mjeri i zamisli ljudskog, nego božanskog autoriteta. Savjest nam pomaže da živimo općeljudske vrednote istine, poštenja, dobrote, pravednosti u konkretnim životnim situacijama i na taj način život po savjesti osigurava ostvarenje božanskog plana s čovjekom. Sve ovo se odvija u ozračju slobode, koja je dvostruke naravi: sloboda »od nečega« i sloboda »za nešto«. Ono »od čega« čovjek može biti slobodan jest instinktivnost (njegov ego treba biti slobodan od Ida); a ono »za što« je slobodan jest – odgovornost. »Čovjekova sloboda znači dakle biti slobodan 'od' instinkata 'za' odgovornost, za savjest«. ¹⁴ Promatrajući čovjeka iz perspektive Franklove logoterapije i njegova učenja o savjesti, očito je da čovjek nije samo nagonско biće koje je determinirano u svome djelovanju, nego je on također i slobodno, a to znači i odgovorno biće, koje u svojoj savjesti i slobodi otkriva plan što ga Bog ima s njime. Ostvarujući plan Onoga na čiju je sliku stvoren, i sam čovjek postaje ono što biti mora i samo na taj način postiže maksimalno ostvarenje svih svojih mogućnosti koje latentno drijemaju u njegovu biću.

¹³ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 44.

¹⁴ Viktor E. FRANKL, nav. dj., str. 38.

Summary

Logotherapy and faith in the teaching of Viktor E. Frankl

At the beginning, the difference between psychotherapy and religion is defined. The primary goal of psychotherapy is healing the human soul. The primary goal of religion is its salvation. Faith can be psychotherapeutically effective as it offers inner security and peace to man, leaning on what is transcendental and absolute. The author explains Frankl's thought about the human existence always surpassing itself and always seeking meaning. As a rational, free and responsible being, man always believes in meaning and is capable of discovering it. Man is not governed exclusively by his instinct for pleasure, as Freud believed, nor by his will for power, as Adler thought. He is led by his search of sense. Furthermore, the author analyses the notion of subconscious religiousness which, according to Frankl, though latent, is still immanent to man. Frankl believes that subconscious spirituality is not part of instinctive reality. As a spiritual being, man has consciousness whose goal is to discover the "unique necessary". Frankl is convinced that man's responsibility cannot be reduced to his instinctiveness. Instincts can never and in no way suppress, censor and sublimate themselves.